

DOI: 10.18427/iri-2017-0003

A két világháború közötti magyar családtámogatási rendszerek gyermekvédelmi aspektusai: A FAKSZ-tól az ONCSA-ig

© Pornói Imre

Nyíregyházi Egyetem, Nyíregyháza

porimrit@t-online.hu

A szociális problémák megoldására az 1920-as évektől törvények és rendeletek sora született, s hosszú viták zajlottak mind a képviselő - mind a felsőházban. A kutatás arra keres válaszokat, hogy a létrehozott családtámogatási formák hogyan járultak hozzá a korszak gyermekvédelméhez.

A Faksz indulása

Az 1920: XXIX. törvénycikk, mely a halasztást nem tűrő sürgős esetekben házhelyek kijelöléséről és kishaszonbérletek alakításáról szolt, kiemelt feladatként emelte ki a családi otthont védő szabályok felállítását (1920:XXIX.tc.).

Ezt célozták azok a rendeletek, amelyekben az előnyben részesítendő sorában a többgyermekes családokat külön is kiemelték, a hadiszolgálatot teljesítettek mellett. (Magyar Rendeletek Tára/továbbiakban MRT/8.420/1920.M.E.; MRT 66.666/1920.FM)

1927-ben hozták létre a Falusi Kislakásépítő Szövetkezetet az házhelyhez jutott, de önerőből arra házat építeni nem tudók állami megsegítésére. (MRT 52.170/1927.B.M). Az anyaghitelt elnyerők utalványt kaptak, melyet a Faksz által kijelölt kereskedőknél lehetett beváltani, illetve a Faksz saját anyagtelepén, mindkét helyen méltányos áron. Az első körben az 1500 pengőnyi hitelben az 5, vagy annál több gyermeket nevelők, a 640 pengőig terjedő hitelben a 3, vagy ennél több gyermekesek részesültek, a 400 pengőig terjedhető hitelt pedig főleg azok kaphatták, akik abban a községben éltek, ahol a Faksz-nak saját anyagtelepe volt. (MRT. 26.660/1927. FM.)

Az akció indulását nehezítette, hogy a hatósági bejelentések 1.176 községből nem érkeztek be időre, ezért a belügyminiszter szigorú intézkedésekre utasította az Alispánokat (88.016/1928.B.M.).

A kormányzati támogatást mutatja az a pénzügyminiszteri rendelet is, amelyben a Falusi Kislakásépítő Szövetkezetet mentesítette többek között a társulati adó, a törvényhatósági és községi adók, az utadó valamint a kereskedelmi és iparkamarai illeték fizetése alól (7.818/1929.PM).

A gazdasági világválság negatív hatásainak enyhítését szolgálta 1935-től kezdve, hogy a harmadik, és minden további gyermek után 5-5 %-os mérséklés illette meg a törlesztő részletekből, a használati díjból, s a házhely 4%-os kamatából. (MRT11.070./1934.M.E.)

A program sikeres elindulását jelezte, hogy az 1927/28 számadási év végéig üzletrészek jegyzésére 25 172 106 pengő, beíratási díjra 2 865 212 pengő 40 fillér vettek igénybe. Az összeg nagyságát jelzi, hogy ugyanekkor az Országos Népiskola Építési Alap teljes év végi összege 6 579 386 pengő 61 fillér volt (OKI 17.1929.).

Szociális rendeletek az 1930-as évek második felében

Már a gazdasági válságot követően 1937-ben hozták létre a törvényhatósági közjóléti bizottságokat, melyek feladatai közé tartozott napközi otthonok, gyermekétkeztetést és ruházattal kapcsolatos akciókat szervezése mellett a családalapítás elősegítése (MRT.198.000/1937 B.M.).

1938-ban a szociális feladatok ellátására alkalmas községi kisegítő állami segítséggel történő alkalmazásáról történt intézkedés (MRT.86.500/1938.B.M.). E feladatkör ellátására elsősorban a munkanélküli értelmiségieket kellett alkalmazni. (MRT. 18.500/1939 B.M)

1941-ben a létrehozandó Országos Nép-és Családvédelmi Alap céljának a támogatásra rászorulóknak gazdasági, erkölcsi, és szellemi felemelését, életviszonyaik javítását, a társadalmi kiegyenlítődés elősegítését, és a népszaporulat emelkedését határozták meg. (MRT 200/1941.B.M.) Alapelveként fogalmazták meg, hogy elsősorban a többgyermekes családok számára kell a szükséges anyagi eszközöket biztosítani. A családtámogatást szolgálta, hogy a házépítésre adott kölcsönök törlesztési részleteinek a 18 év alatti negyedik, ötödik, hatodik gyermekek után 10-10 %-át, a hetedik gyermektől kezdve pedig 15-15 %-át el kellett engedni (MRT.200/1941. B.M).

1941-ben hozták létre a közjóléti szövetkezeteket, azzal a céllal, hogy a sokgyermekes családok számára lehetőséget biztosítsanak készpénz vagy anyaghitel nyújtásával gazdasági önállóságuk megteremtéséhez, s családi házak építéséhez. Ettől a népesség növekedését is várták (MRT. 3500/1941.M.E.).

A családalapítás támogatását szolgálta a házassági kölcsön, mely bútorok és egyéb felszerelési tárgyak vásárlására szolgált, s kamatmentes volt. A házasság első évében, s a gyermek születését követő egy évben szünetelt a visszafizetése. Az első gyermek után az eredeti kölcsönösszeg 10%-át, a második után további 20%-át, a harmadik után további 30%-át, a negyedik után további 40%-át engedték el, azaz a teljes összeget. A már törlesztett részletből a megfelelő hányadot visszautalták (MRT 1100/1941 B.M.).

Az Országos Nép-és Családvédelmi Alap képviselőházi és felsőházi vitái

A képviselőház 1940 június 24-én a 121. ülésén vette kezdetét az Országos Nép-és Családvédelmi Alap (ONCSA) törvényjavaslatának tárgyalása. A törvényjavaslat előadója Somogyi Ferenc úgy vélte, hogy a korábban hozott szociális jogszabályok végrehajtásához szükséges anyagiak biztosítása nem történt meg. A nyomor, illetve ínségnyhító tevékenységek akciószerűségük és karitatív jellegük miatt nem tudták betölteni társadalompolitikai rendeltetésüket. Ugyanakkor több törvényerőre nem emelkedő javaslat született a 20-as és 30-as években, melyek a politikai köztudat figyelmét a családpolitikai megoldások szükségességére irányították. Ilyen volt

többek között a népjóléti minisztérium 1927-es „A sokgyermekes családok segélyezéséről” szóló javaslata, mely intézkedett az Országos Gyermeksegítő Alap létrehozásáról és a munkások családi pótlékáról is. A pozitív családvédelem alapján állva a 30 éven felüli nőtlenek, gyermektelenek és az egygyermekes házaspárok ún. gyermeksegítő adót fizettek volna. 1934-ben a pénzügyminiszter javasolta a sokgyermekesek adókedvezményének bevezetését, s a gyermektelenek fokozottabb megadóztatását, 1935-ben a belügyminiszter javasolta a Többgyermekes Családokat Segítő Alap létrehozását 1938-ban mérték fel az ország szociális szükségleteit, s kezdte meg működését a Szatmár megyei Közjóléti Szövetkezet (Képviselőházi Napló /továbbiakban KN/, 1940 121.ülés).

Gróf Serényi Miklós az egyke elterjedésére hívta fel a figyelmet. Adatai szerint az ország 1205 egykés községéből 930 a Dunántúlon volt. Különösen az Ormánságot emelte ki, ahol ez a folyamat súlyos szociális és gazdasági krízist okozott. Kiállt a gyermekenélküli és az egy-és kétgyermekes szülők örökségének teljes, kétharmados, és egyharmados részének államra szállása mellett, mely vagyont a legközelebbi rokonság, hiányában többgyermekes családok kaphatták volna meg. A rászoruló házaspárok számára Serényi 1000 pengős házassági kölcsönt tartott szükségesnek 5 évre 5%-os kamatra, a második gyermekenél a kamat megszüntetését, a továbbiakban gyermekenként a tőke 200-200 pengővel való csökkentését ajánlva. Családi adópolitika bevezetését javasolta a hatékony családvédelem érdekében. A 10 000 pengő évi jövedelem alattiak számára a harmadik gyermektől kezdve 10-10%-os adókedvezmény adását kezdeményezte. Segítséget kívánt nyújtani az iskoláztatásban, a harmadik és negyedik gyermek után az iskoláztatási költségek 50-50, az ötödik és a többi gyermek 100-100%-os csökkentésével. Az állami állások betöltésénél a többgyermekes apák, illetve az onnan származottak előnyben részesítését követelte. Míg a vidékről való városokba való áramlást kormányhatósági engedélyekhez akarta kötni, addig a városokba vándorolt többgyermekes családokat állami segítséggel történő vidékre telepítését szorgalmazta. Hatósági beavatkozást követelt a fogamzásgátló szerek forgalomba hozatalával kapcsolatban is. Ezeket túl tiltakozott az egykés községek bármiféle állami támogatása ellen. Németh Andor képviselő egyenlőséget kívánt a falusi és városi lakosság szociális ellátása terén, az élet- és a kereseti különbségek megszüntetésével. Kiemelte a városi munkásság fizetéses szabadságát, családi munkabérét. Matolcsy Mátyás a mezőgazdasági népesség életszínvonalának emelkedését inkább a szociális biztosítás kiterjesztésétől várta. Kiemelte az Alapnak azt a gyermekvédelmi feladatát, hogy a gyermeket a nyomor és szegénység miatt a családból ne emeljék ki, hanem a családot segítség helyzetük javításában. Tildy Zoltán képviselő is a sokgyermekes családokat megsegítő célkitűzést emelte ki, mint egyik pozitívumát a törvényjavaslatnak, a gyermekmenhelyek addigi rendszerének felszámolása, átalakítása mellett (KN. 1940, 121.ülés).

Kéthly Anna képviselő is egyetértett a sokgyermekes családok támogatásával, ám nem látta elegendőnek az anyagi eszközöket sem erre, sem a célként megfogalmazott népszaporulat fokozásának elősegítésére. Ő a problémát abban látta, hogy a családoknak már az első gyermek megszületése anyagi gondokat okozva, nem jutnak el a családtámogatást biztosító 3.4. gyermekig. Donáth György Kéthlyhez hasonlóan a célokhoz képest kevésnek találta az évi 65 millió pengős fedezetet, mely a korábbiakhoz képest nagyságrendekkel volt nagyobb. Rapcsányi László képviselő viszont hiányolta az ipari munkásság családi bérrendszerének kiterjesztését a mezőgazdasági munkásságra (KN. 1940, 122.ülés).

Laky Dezső képviselő ezt nem tartotta megvalósíthatónak. hiszen míg az ipari munkásság számára ennek költsége a vállalkozókat terhelte évi 18-20 millió pengővel, a gazdáknak állami segítség nélkül nem volt meg a fedezete (KN. 1940, 123.ülés).

Nagy László budapesti képviselő támogatta a nép-és családvédelmi pótadó bevezetését. Rámutatott a gyermekvédelem átalakításának szükségességére is kiemelve, hogy zömmel anyagi okok miatt kerülnek ki a gyermekek a családból (KN. 1940, 124.ülés).

A családok anyagi helyzetének javítását Krancz Raymund a családi pótlék biztosításától várta. Az új szociálpolitika működtetéséhez Tegzes László képviselő szükségesnek látta a szociális ismeretek adását a papoknak, orvosoknak, tanítóknak, de a mérnököknek is. Pinkovich József a házépítések családok számára kiemelkedő fontosságára mutatott rá emlékeztetve, hogy az Országos Falusi Kislakásépítő Szövetkezet 4-5 millió pengőt adott házépítésre évenként, míg az ONCSA esetében ez 46 milliót tett ki (KN, 1940, 124.ülés).

Az 1940:XXIII.tc. az Alap céljaként a következőket határozta meg: „...*leginkább támogatásra szoruló néprétegek gazdasági, erkölcsi és szellemi felemelése útján az életviszonyok javítása és a társadalmi kiegyenlítődés elősegítése, továbbá a népesség szaporodásának előmozdítása...gondoskodás a gyermekvédelem feladatainak ellátásáról...a megélhetésükben veszélyeztetett – főként mezőgazdasággal foglalkozó – családok boldogulásának szerves megalapozása házhoz juttatás, kedvezőbb gazdasági viszonyok közé telepítés vagy egyéb gazdasági megsegítés útján.*” (1940:XXIII.tc.)

A rendszer utolsó 1944-es költségvetésének tárgyalásán már az addigi eredményekről tudtak beszámolni. Nagy Antal képviselő az Országos Szociális Felügyelőség jelentésére hivatkozott, amely az 1940 és 1943 között időszakra 10 000 családi ház felépítését jelezte 180 millió pengő értékben, közel 1 millió embert támogatva (Felsőházi Napló, 1943, 90.ülés).

Továbbélés 1945 után

1945-ben is tovább folytatódott az Országos Nép-és Családvédelmi Alap tevékenysége, étkeztetéssel kapcsolatos népkonyhák működtetésével pénz-vagy természetbeni segélyek folyósításával (MRT 347/1945. M.E.), ám az ideiglenes nemzeti kormány 1945 augusztusában megszüntette, s korábbi irányító szervezetének, az Országos Szociális Felügyelőségnek a szerepét a népjóléti miniszter vette át (MRT 6300/1945 M.E.).

Azonban még 1947-ben is Kisházi Mihály képviselő fontosnak tartva a családvédelemhez tartozó sokgyermekes családok támogatását, kiemelte az ONCSA ezen a téren kifejtett sikereit, kérve, hogy újítsák fel ez irányú működését. Javaslatát azonban a kommunista és szociáldemokrata képviselők elutasították (ON.1947 18.ülés).

1947-ben pedig Oláh Mihály képviselő interpellációban kérte az ONCSA háztulajdonosok tulajdonjogának rendezését. (ON.1947.18.ülés) Olt Károly népjóléti miniszter válaszában elutasította kérését arra hivatkozva, hogy az 1945-46-os törlesztéseket, a magas inflációs szint miatt nem lehet elfogadni, mivel a közjóléti szövetkezetek működése a befizetések függvénye volt. Mivel feladatukat az Országos Házépítő Szövetkezet vette át, így a képviselő kérésének teljesítése a feladatellátást lehetetlenítette volna el (ON. 1948. 33.ülés).

Irodalomjegyzék

- Az 1920. évi XXIX. törvénycikk. halasztást nem tűrő sürgős esetekben házhelyek kijelöléséről és kishaszonbérletek alakításáról.
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7444> [2015.06.23.]
- Az 1940.évi XXIII.törvénycikk az Országos Nép-és Családvédelmi Alapról.
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8137> [2015.06.23.]
- F.N. Az Országgyűlés Felsőházának 90. ülése 1943 december 15. 59-99.p. Az 1939 június hó 10-ére hirdetett Országgyűlés Felsőházának Naplója IV.kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság Könyvnyomdája, Budapest 1944
- Az Országgyűlés képviselőházának (továbbiakban (KN.) 121. ülése 1940 június 24. 307-332.p.Az 1939 június hó 10-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója 6.kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság Könyvnyomdája, Budapest 1940.
- KN. 122. ülése 1940 június 25. 333-358.p. Az 1939 június hó 10-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója 6.kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság Könyvnyomdája, Budapest 1940
- KN. 123. ülése 1940 június 26. 359-416.p. Az 1939 június hó 10-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója 6.kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság Könyvnyomdája, Budapest 1940
- KN. 124. ülése 1940 június 27. 417-455.p. Az 1939 június hó 10-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója 6.kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság Könyvnyomdája, Budapest 1940
- Magyar Rendeleték Tára (továbbiakban MRT) 126. 479-498.p. 54.folyam, 1920. Kiadja a Magyar Kir. Belügyminisztérium, Budapest, 1920. Nyomatott a „Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság”-nál . A magyar kir. kormány 1920.évi 8420 M. E. számú rendelete, halasztást nem tűrő sürgős esetekben házhelyek kijelöléséről és kishaszonbérletek alakításáról, az 1920:XXIX. tc. végrehajtásáról.
- MRT. 246. 843-866.p. 54.folyam, 1920. Kiadja a Magyar Kir. Belügyminisztérium, Budapest, 1920. Nyomatott a „Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság”-nál. A magyar kir. földművelésügyi miniszter 1920.évi 66.666 számú rendelete a halasztást nem tűrő sürgős esetekben házhelyek kijelöléséről szóló rendelkezések végrehajtásához szükséges részletes eljárási útmutatás tárgyában
- MRT. 61.évfolyam 44. 208-211.p. Kiadja a Magyar Kir. Belügyminisztérium, Budapest, 1927. Nyomatott a „Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság”-nál. A magyar kir. belügyminiszter 1927.évi 52.170 számú rendelete a falusi kislakásépítő akció hatósági támogatásáról.
- MRT. 62.évfolyam 67. 307-308.p. Kiadja a Magyar Kir. Belügyminisztérium, Budapest, 1927. Nyomatott a „Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság”-nál A m.kir. belügyminiszter 1928.évi 88.016.számú körrendelete A Falusi Kislakásépítő Szövetkezet támogatásáról
- MRT. 64.évfolyam 85. 301.p. Kiadja a Magyar Kir. Belügyminisztérium, Budapest, 1930. Nyomatott a „Fővárosi Nyomda Részvénytársaság”-nál . A m.kir. pénzügyminiszter 1930.évi 7.818/1929. számú rendelete a falusi kislakásépítést elősegítő építési hitelekből származó követelések biztosításáról és behajtásáról szóló 1927:XIX.. törvénycikk végrehajtásához szükséges adó-és illetékügyi szabályok kiegészítéséről.
- MRT 68.évfolyam 350. 1250- 1259.p. Kiadja a Magyar Kir. Belügyminisztérium, Budapest, 1930. Nyomatott a „Fővárosi Nyomda Részvénytársaság”-nál. A m. kir. minisztérium 1934.évi 11.070.M.E. számú rendelete a földbirtokrendezés lebonyolításával kapcsolatos kérdésekről.
- MRT. 1937. hetvenegyedik évfolyam. 177. 543-549.p. Kiadja a magyar kir. belügyminisztérium Budapest Nyomatott a Fővárosi Nyomda Részvénytársaság-nál 1937. A magyar kir belügyminiszter 1937. évi 198.000. számú körrendelete törvényhatósági közjóléti alap és közjóléti bizottság létesítéséről

- MRT.1938. hetvenkettedik évfolyam. 218. 1141-1144.p. Kiadja a magyar kir. belügyminisztérium Budapest 1938 Nyomatott a Fővárosi Nyomda Részvénytársaság-nál. A magyar kir belügyminiszter 1938. évi 86.500. számú rendelete a községekben és körjegyzőségekben a szociális feladatok ellátására községi kisegítők alkalmazásáról.
- MRT.1939. hetvenharmadik évfolyam. 412. 1467-1468.p. Kiadja a magyar kir. belügyminisztérium Budapest 1940 Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság Nyomdája. A magyar kir belügyminiszter 1939.évi 18.500 számú körrendelete a községekben és körjegyzőségekben a szociális feladatok ellátására községi kisegítők alkalmazásáról.
- MRT.1941. hetvenötödik évfolyam. 127. 520-531.p. Kiadja a magyar kir belügyminisztérium Budapest 1942 Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság Nyomdája. A magyar kir belügyminiszter 1941.évi 200 számú rendelete az Országos Nép- és Családvédelmi Alappal kapcsolatos feladatoknak ellátásáról a törvényhatóságokban.
- MRT.1941. hetvenötödik évfolyam. 280. 1114-1118.p. Kiadja a magyar kir. belügyminisztérium Budapest 1942 Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság Nyomdája. A magyar kir minisztérium 1941.évi 3500 M.E. számú rendelete a közjóléti szövetkezetekről
- MRT.1941. hetvenötödik évfolyam. 911. 4006-4010.p. Kiadja a magyar kir. belügyminisztérium Budapest 1942 Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság Nyomdája. A magyar kir belügyminiszter 1941.évi 1100. számú rendelete a házassági kölcsönről
- MRT 1945. hetvenkilencedik évfolyam. 469. 620-623.p. Kiadja a magyar belügyminisztérium Budapest 1946 Szikra Irodalmi és Lapkiadóvállalat, Nyomdai Rt. Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 6.300.M.E.számú rendelete az állam szociálpolitikai feladatairól és szociálpolitikai szervekről
- MRT.1945. hetvenkilencedik évfolyam. 27. 35-36. p. Kiadja a magyar belügyminisztérium Budapest 1946 Szikra Irodalmi és Lapkiadóvállalat, Nyomdai Rt. Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 347.M.E.számú rendelete az Országos Nép-és Családvédelmi Alap és a Közjóléti Szövetkezetek működésének átmeneti szabályozásáról.
- A Nemzetgyűlés 554.ülése,1926.május 18. Az 1922 június 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés Naplója 43.kötet 341-382.p. Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája 1926.
- A Nemzetgyűlés 555 .ülése,1926.május 19. Az 1922 június 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés Naplója 43.kötet 384-436.p. Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája 1926.
- A Nemzetgyűlés 556.ülése,1926.május 20. Az 1922 június 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés Naplója 44.kötet 1-39.p. Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája 1926.
- A Nemzetgyűlés 557. ülése,1926.május 20. Az 1922 június 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés Naplója 44.kötet 41-81.p. Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája 1926.
- A Nemzetgyűlés 559. ülése,1926.május 25. Az 1922 június 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés Naplója 44.kötet 93-134.p. Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája 1926.
- A Nemzetgyűlés 560. ülése,1926.május 26.. Az 1922 június 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés Naplója 44.kötet 135-176.p. Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája 1926.
- OKI. Az 1927 január 25-ére összehívott Országgyűlés Képviselőházának Irományai (17.kötet, 709.számú iromány 269-281.p. Budapest Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság 1929.
- ON. Az Országgyűlés(továbbiakban (ON) 18.ülése. 1947 november 12. 882-984.p. Az 1947 szeptember hó 16-ra összehívott Országgyűlés Naplója Első kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája, Budapest 1948
- ON. Az Országgyűlés 33.ülése. 1948 január 9. 334-362.p.Az 1947 szeptember hó 16-ra összehívott Országgyűlés Naplója (ON.) Első kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája, Budapest 1948